

A POLITIKAI SZEMPONTBÓL VESZÉLYES ANONYIMUS.

A XVIII. század közepén, 1746-ban SCHWANDTNER publikálásával vált először ismeretessé teljes szövegében a magyar történetnek az a forrása, amely azóta egész könyvtárnyi irodalom keletkezésének alapjául szolgált. Anonymus *Gesta Hungarorum*a nemcsak tartalmánál fogva keltette fel a magyar történetkutatók és nyelvészek érdeklődését, hanem — s e körül még nagyobb a vita, mint a tárgyi adatok körül — az általános elterjedettsége s a köztudatba való beidegződöttsége miatt már névnek is mondható «Anonymus» megjelölés az, amely újra és újra megragadja a tudósokat, arra ösztönözve őket, hogy végre megfejtessék az első összefüggő elbeszélő magyar forrás szerzőjének kilétét. A bécsi udvari könyvtárban őrzött kézirat,¹ annak provenienciája is vita tárgyát képezi s az egyre nagyobb történeti felkészültséggel rendelkező tudósok mindegyre rávilágítanak újabb és újabb, eddig nem ismert vagy legalább is figyelemre nem méltatott adatokra, amelyek aztán az egész kérdést más világitásba helyezik. (Lásd pl. JAKUBOVICH Emil értekezését: *Az ambrasi gyűjteményből való-e Béla király névtelen jegyzőjének kódexe?* a Könyvszemle 1927-es évfolyamában.)

Az a tény, hogy minden, Anonymusszal összefüggő kérdés időről-időre újra felszínre kerül, világos bizonyítéka az iránta állandóan megnyilvánuló nagy érdeklődésnek s így bizonyára az a kis adat sem lesz érdektelen, amelyből a híres osztrák titkos rendőrségnek Anonymusszal szemben táplált aggodalma tűnik ki.

A bécsi állami levéltár «Kaiser Franz» aktái között található IZDENCZYnek egy felterjesztése 1806 július 4-ről, amelyben

¹ Az 1932-i velencei egyezmény értelmében «mint magyar szellemi tulajdon» Anonymus *Gestája* 1933-ban hazakerült. A Magyar Nemzeti Múzeum kéziratára őrzi,

őfelségének beszámol PRAY munkásságáról. E közben megjegyzi, hogy Anonymus *Historia Hungaricája*, mint a legrégebb és legszavahihetőbb magyar történeti forrás minden tekintetben elsőbbséget érdemel azzal a VERBŐCZYVEL szemben, aki pontosan körvonalazva megszabja Magyarország törvényadó hatalmának a hatáskörét. (Fasc. 80. IZDENCZY 360.)

Ha ezt az aktát olvassuk, arra a természetszerű következtetésre juthatunk, hogy mivel Anonymus *Historiája* nem korlátozza úgy az uralkodó hatáskörét, mint VERBŐCZY, magától értetődő lesz, hogy ez az udvar, a kormányzati körök rokonszenvével fog találkozni. Nem is csodálkozunk tehát, ha az uralkodónak 1814-ben kelt «Handbillet»-jei tudományos szempontból is foglalkoznak Anonymus kéziratával.

1814 szeptember 29-én I. FERENC felszólítja ERDŐDY gróf magyar kancellárt arra, hogy a Frankfurt am Mainben talált s a pesti könyvtárnak megküldött Anonymus kéziratot a bécsi udvari könyvtárban őrzött kézirattal való összehasonlítás végett TRAUTTMANNSDORF herceg főudvarmesternek küldje meg, hogy az udvari könyvtár prefektusának alkalma nyíljk az összehasonlításra. A kéziratot majd ismét a főudvarmestertől veheti át a Pestre való visszaküldés céljából. (Staatsarchiv. 487—1814.) A másik leirat TRAUTTMANNSDORF hercegnek szól és értesíti őt arról, amire az előbbi ERDŐDY gróft felszólította és utasítja a herceget arra, hogy az udvari könyvtár prefektusával, gróf OSSOLINSKYVEL hasonlítassa össze a két kéziratot s ha ő valami eltérést talál, másolja le a frankfurtit. (U. o.)

Mi adja meg ennek az utasításnak a magyarázatát? A Staatsarchiv adatainak az ismeretével azt tételezhetjük fel, hogy a tudományos szempont vezet ebben az intézkedésében az uralkodót, vagy talán IZDENCZY véleményének megfelelően Anonymus *Gestá*-jának ebben az állítólagos második kéziratában remél a bécsi udvar találni olyan adatot, amelyet az uralkodó hatalmának érdekében VERBŐCZYVEL szemben felhasználhatna?

A Staatsarchiv iratai nem adnak további érdemleges fel-

világosítást az ügyről, de a homályos kérdésre világosságot derítettek a titkos rendőrség iratai. Sajnos, ennek az anyagnak egy része áldozatul esett a politikailag felizgatott tömeg rombolási dühének, amely 1927 július 15-én felgyújtotta a bécsi igazságügyi palotát, amelyben a belügyi és igazságügyi állami levéltárat is őrizték s amely nagyrészt szintén a lángok martaléka lett. A megmentett levéltári anyagnak a további sorsát ismerető WALTER Frigyes szerint (Levéltári Közlemények, 1931. 8. l.) épen a «Polizei und Zensurhofstelle» (1793—1848) levéltára az, amely aránylag legkevésbé vesztett az értékéből s a megmentett anyagnak 1793—1806. évi részéhez már az új index is elkészült. Reméljük, a többi rész is nemsokára használható állapotban lesz s akkor majd újra lehetővé válik, hogy a Staatsarchiv anyagának néha — mint fentebb is láttuk — önállóan nem egészen világos utasításait a titkos rendőrség adataival próbálják megfejteni.

Az idézett két uralkodói leirat másolata a Polizeihofstelle levéltárában is őriztetett s az ehhez tartozó akták derítenek aztán fényt erre az ügyre.

Az első HAGER rendőrfőnök jelentése 1814 augusztus 12-ről, amely elmondja, hogy az egyik konfidens, LEURS, jelenti, hogy CHARTUICIUSNAK Frankfurt am Mainben talált munkáját a város a nádor útján megküldte a magyar nemzeti könyvtárnak, amely kéziratban könnyen történhetek a megyék jogaira vonatkozóan hamisítások. (Pol. Arch. 3598—93. ex. 1814.) Ha ismerjük az illető konfidens jelentését, HAGER rendőrmiszttert tényleg a higgadtabb elemek közé kell sorolnunk, amint ezt SRBIK SEDLNITZKYVEL szemben róla megállapította. (SRBIK: *Metternich*. I. 494. l.) LEURS jelentése szerint ugyanis az állítólagos *Chartuicius Belae regis notarius munkája alapul szolgál és táplálékot ad a magyar patvaristák és rendek politikai «hetzerey»-inek*. Ajánlatos tehát a kéziratot lemásolni, mielőtt még Pestre megérkeznék, mert nagy a veszély, hogy később vagy ellopják, vagy meghamisítják. (U. o.)

A titkos rendőrség embereit ilyen felfogáshoz, ehhez hasonló

jelentések felterjesztéseihez jutatta a titkos szolgálatról szóló instrukció, amely szerint az ő okosságuk és hazafias gondolkodásuk — amelyben az uralkodó feltétlenül megbízik — fogja a rendőrség számára a megfelelő anyagot kézhez keríteni. (A. FOURNIER : *Kaiser Joseph der II. und der «Geheime Dienst»*. Öst. Rundschau. XXVIII. 1911.)

HAGER rendőrfőnök 1814 szeptember 19-iki jelentésében előterjesztést tesz az uralkodónak arról, hogy a két kézirat (a frankfurti és a bécsi) összehasonlítása lehet az a tudományos ürügy, amely mögött a politikai szempontból olyan veszélyes frankfurti kéziratot a magyar kancellária útján meg lehetne szerezni. Jellemző ebből a jelentésből még az is, hogy a lemásolással nem tartja ajánlatosnak a magyar tudósokat megbízni, ismerve azoknak a «szellemét». (Pol. Arch. 3498—93. ex. 1814.)

HAGER rendőrminiszternek ez a mérsékeltbb felfogású felterjesztése mutatja az utat az uralkodó leiratához, amelyből már csak a tudományos érdeklődés domborodik ki, teljesen mellőzve és elhallgatva a politikai célzatosságot.

A következő lépés ennek a frankfurti kéziratnak a megtalálására irányult. A hivatalos kérdezősködés mellett a konfidensek is kaptak erre megbízást s ez utóbbiak válasza hamarosan értesíti is a rendőrminisztert, hogy a kérdéses kézirat már Pesten van és arról pontos másolatot esetleg SCHWARTNER révén — állítólagosan az egyetemi könyvtár számára — meg is lehetne szerezni. Amint láttuk, erre az ismeretes «szellem» miatt nem találta alkalmasnak a rendőrfőnök SCHWARTNERT és amint a Handbillet-ek bizonyítják, az uralkodó a kéziratnak Bécsbe való hozatala mellett döntött.

A titkos rendőrség 1814 augusztus 12., szeptember 4., 10., 19. és 20-án kelt jelentései bizony épen az ellenkezőjét mutatják annak, amit csak az állami levéltár aktái alapján tudnánk meg. Ezek szerint tehát az az Anonymus, akit az uralkodó érdekében VERBŐCZYVEL szemben előnyben kellene részesíteni, a magyar nemzetiségi mozgalom miatt igen veszélyesnek látszik a XIX. század elejét domináló titkos rendőri felfogás előtt. De kitűnik

ezekből az adatokból az is, hogy mennyire hihetünk az udvar «tudományos» érdeklődésében, ha magyar történeti munkáról van szó.

Lássuk most már legalább azt, hogy mi vert fel ekkora port nemcsak a rendőrség körében, hanem a Staatsratban is. Erre egy rövid akta ad választ 1814 december 9-ről, amely a magyar kancellária november 18-iki jelentését tartalmazza. E szerint a magyar kancellár (gróf ERDŐDY) azt a szeptember 19-én kapott utasítást, hogy tudniillik a Frankfurt a/M.-ben talált és a pesti nemzeti könyvtárnak megküldött Anonymus-kéziratot a bécsi udvari könyvtár példányával való összehasonlítás végett Bécsbe küldje, nem teljesítheti, mert ilyen kézirat a pesti könyvtárban egyáltalán nincsen. (Staatsarchiv., Staatsrat, 3974—4481.)

A magyar kancellária a következő megjegyzést fűzi még hozzá: «Az a feltevés, hogy Anonymus Belae regis notarius egy kézírata itt van, onnan származhatik, hogy néhány hónappal ezelőtt egy folyóiratban elterjedt az a hír, hogy Frankfurt a/M. HARTWIG püspök kéziratát István szent királyról meg fogja küldeni a nemzeti könyvtárnak». (U. o.)

Az itt említett folyóiratot nem sikerült megtalálnom, azonban a Pressburger Zeitung Unterhaltungsblattjának 1815 április 15-iki számában szó van arról a CHARTUITIUS püspökről, aki magát egy kéziratban HARTWIKnak nevezi és amely kéziratot a Frankfurt a/M.-i Kollegial-Kirche őrzi, holott ekkor már a kézirat régen Pesten volt. Valószínűleg ez az egész hír egy megelőző évi cikkben alapul és ez lesz az, amelyre a magyar kancellária is hivatkozik.

A Staatsrat 1810 december 10-iki ülésén levette ezt az ügyet a napirendről és ezzel elhallgatott az Anonymus politikai szempontból veszélyes voltáról szóló hír is, de az, hogy egyáltalán ez ilyen formában felmerülhetett, jellemző az egész korra. Elég egy középkori magyar történeti forrás említése, hogy a titkos rendőrség elfogult s a magyar viszonyokat teljesen félreismerő csatlósai a legveszélyesebb mozgalmakra alkalmat adó politikai propagandairatot lássanak benne. Ezen a kis jellemzé-

sen kívül, azt hiszem, sikerült arra is rámutatnom, hogy milyen mértékben egészíti ki a titkos rendőrség levéltárának az anyaga az állami levéltár adatait, valamint azt, hogyan ismerhetjük meg a tudományosság mögé rejtőzködő, minden nemzeti mozgalomtól való rettegő félelmet elsősorban a titkos rendőrség jelentéseiből.

(Bécs, 1928.)

DR. PÁLFY ILONA.